

پیشکش به:

- بزرگان نظام بانکی ایران از جمله مرحومین محمد مهدی سمیعی، محمد علی مفرح، و مهندس نوربخش.

- مورگان شوستر که خدماتش به این آب و خاک باعث شد عارف قزوینی پس از فشار روس و انگلیس برای اخراج او از ایران چنین بسراید:

ننگ آن خانه که مهمان ز سر خوان برود
جان نثارش کن و مگذار که مهمان برود
گر رود شوستر از ایران، رود ایران برباد
ای جوانان مگذارید که ایران برود

9

- نیروی هوایی، دریایی، زمینی و هوانیروز ارتش ایران به پاس قدردانی نسلی که با انقلاب به دنیا آمد. تاریخ قهرمانانش را خودش انتخاب خواهد کرد.

پیشگفتار

بانک‌ها به‌عنوان پیشران سایر بنگاه‌های اقتصادی و غیراقتصادی برای ورود به عرصهٔ فعالیت‌های بین‌المللی نقش بی‌بدیلی دارند. همان‌گونه که در تئوری نهادی مطرح است، نظریه‌های موجود بین‌المللی‌سازی بانک‌ها به دلیل عدم تطابق نهادی کشور ما با کشورهای دیگر در حوزه کاربستی، غیرهمگن و ناکارآمد هستند، لذا نیازمند مطالعه‌ای اکتشافی در خصوص مدل بومی ورود نظام بانکی ایران با ویژگی‌های خاص نهادی و شرایط سیاسی جهانی می‌باشد. در این تحقیق با طرح پرسش اساسی مدل مناسب برای ورود نظام بانکداری ایران به عرصه بین‌الملل سعی بر ارائهٔ مدل ورود شد. به علت وجود طیف گسترده‌ای از متغیرهای اثرگذار و پیچیدگی‌های زمینه وقوع پدیده مورد مطالعه و ظرفیت نظریه‌مبنایی در اکتشاف الگوی مناسب از این روش استفاده شد. در جمع‌آوری داده‌ها از مصاحبه عمیق و نیمه‌ساختاریافته با سیزده نفر از افراد صاحب‌نظر که همزمان در حوزه بانکداری و دانشگاهی و از تجربه فعالیت‌های بانکداری بین‌المللی در سطوح عالی مدیریت نظام بانکی کشور برخوردارند استفاده شد. داده‌ها با روش تحلیل محتوا و کشف رابطه مفاهیم، مقولات و تبدیل آن‌ها به گزاره‌های علی، مداخله‌گر و زمینه‌ای تحلیل شد. از تحلیل داده‌ها ۸۹۲ عبارت متنی، ۹۴ مفهوم و ۸ مقوله اساسی و ۳ سازه اصلی تحقیق استخراج گردید که به همراه ابعاد آن‌ها در یک مدل مفهومی استخدام شدند. داده‌های استخراج‌شده حاکی از آن است که علاوه بر اینکه نهادهای رسمی در ایران در ایفای نقش‌های ذاتی خود دارای تأثیرات سلبی بر ورود بانک‌ها به عرصهٔ بین‌الملل هستند، نهادهای غیررسمی نیز تأثیرات قوی و منفی دارند. در ادامه میزان تأکید بر مفاهیم نهادی شناسایی و وزن‌دهی شد و درصد تأثیر عوامل نهادی برآورد گردید. در پایان، با نگاه به نقش سلبی نهادهای و کشف الزامات راهبردی پدیده محوری و استانداردهای الزام‌آور بانکداری بین‌المللی، گام‌های ورود بر پایه تقدم و تأخر عوامل، شناسایی و مدل یکپارچه ورود نظام بانکداری ایران به عرصه بین‌الملل مبتنی بر استراتژی‌های شرایط نرمال و تحریمی ارائه شد. در انتها، پیشنهادهایی برای تحقیقات آتی ارائه گردید. در این میان بر خود لازم می‌دانم به مواردی به شرح زیر اشاره نمایم:

الف: از کلیه سروران ارجمندم در نظام بانکی آقایان دکتر بت‌شکن مدیرعامل اسبق بانک مسکن، دکتر فرخ‌نژاد رئیس محترم هیئت مدیره بانک رفاه کارگران، دکتر ربیع‌زاده عضو سابق هیئت مدیره بانک صادرات و معاون توسعه کسب‌وکار بانک اقتصاد نوین، دکتر ماهی کار رئیس محترم هیئت مدیره بانک کشاورزی، مهندس خدارحمی مدیرعامل محترم بانک کشاورزی، دکتر یزدی مدیرعامل محترم شرگت گسترش فناوری‌های نوین بانک کشاورزی، دکتر ترک تبریزی معاون اسبق فناوری اطلاعات بانک ملت و عضو محترم هیئت مدیره بانک تجارت، دکتر ملک‌پور رئیس اداره مالی شرکت گسترش فناوری نوین و استاد دانشگاه، دکتر افتخاری پژوهشگر ارشد اقتصادی در مرکز تحقیقات کاربردی بانک کشاورزی، مهندس جمشیدی عضو هیئت مدیره بانک گردشگری، مهندس پورمتین عضو سابق هیئت مدیره بانک اقتصاد نوین، دکتر حنفی‌زاده استراتژیست برجسته توسعه مدل‌های کسب‌وکار خاصه در حوزه بانکداری دیجیتال و بانکداری هوشمند، مشاور بانک ملت، استاد دانشگاه علامه طباطبایی و پژوهشگر برگزیده کشور در سال ۱۳۹۷، دکتر سعدوندی با ده سال سابقه تدریس و پژوهش بانکداری و فاینانس در دانشگاه استرالیایی وولونگونگ در دبی، نایب رئیس اسبق City Bank دبی و استاد دانشگاه که قبول زحمت نموده و در مصاحبه‌های عمیق و نیمه‌ساختاریافته، با وجود کثرت مسئولیت، صبورانه همکاری داشتند، صمیمانه قدردانی کنم.

ب: از اساتید ارجمند آقایان دکتر سخدی و دکتر عزیز اساتید دانشکده کارآفرینی دانشگاه تهران و آقایان دکتر حیدرزاده، دکتر بدیع‌زاده و دکتر محرابی اساتید گروه کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی قزوین که خوانش و ارزیابی تحقیق و انطباق مطالب با چارچوب صحیح روش تحقیق، جنبه آکادمیک و لحاظ کاربردی بودن پژوهش رهنمودهای بسیار راهگشا و ارزشمندی ارائه نمودند، صمیمانه قدردانی می‌کنم.

پ. از آقای دکتر حسین قلیجی دکترای سیاست‌گذاری عمومی از دانشگاه تهران که در بررسی متدولوژی تحقیق و دقت نظر بر جنبه‌های سیاست‌گذاری عمومی با توجه به ماهیت بین‌رشته‌ای بودن پژوهش حاضر نهایت همکاری را مبذول داشتند، صمیمانه تشکر می‌نمایم.

ت. تحقیق حاضر با کتاب‌های مربوط به بانکداری بین‌المللی به لحاظ محتوا و ماهیت کار متفاوت است. کتب و دوره‌های آموزشی بانکداری بین‌الملل به چگونگی گردش کارها و

فرایندهای مرتبط با عملیات و تراکنش‌های بانکی اعم از ارزی، حوالجات، ضمانت‌نامه، الزامات بانک در سرمایه‌گذاری‌های بین‌المللی و مانند آن می‌پردازد. تاکید بین‌المللی‌سازی بانک‌ها اما بر انواع استراتژی‌ها و روش‌های ورود بین‌المللی و سازوکار مدل ورود اعم از استانداردها، رویه‌ها، عرف، مقررات بین‌المللی، کنوانسیون‌های لازم‌الاجرا، مقررات سرزمین مقصد، منابع، فرصت‌ها، نقش نهادها در بین‌المللی‌سازی و مواردی از این دست می‌باشد. ار تنگناهای چنین پژوهشی فقدان منابع فارسی و اقتضایی بودن ورود متناسب با چارچوب نهادی و شرایط سیستم بانکی هر کشور است. چالش دیگر بین‌رشته‌ای بودن تحقیق حاضر است که برگرفته از علوم بانکداری بین‌الملل، حقوق بین‌الملل، اقتصاد بین‌الملل، علوم سیاسی خاصه گرایش سیاست‌گذاری عمومی، کارآفرینی بین‌الملل و مدیریت در گرایش‌های استراتژیک و بازاریابی بین‌المللی است و همین تنوع ابعاد علمی کار تجمیع و تلفیق مطالب را دشوار می‌سازد که قاعدتاً عاری از اشکال نخواهد بود. با این حال امید می‌رود سرآغازی بر مطالعات بعدی باشد، چرا که فقدان مدل کسب‌وکار منسجم و منطبق با واقعیات سیستم مالی یکپارچه جهان و ضعف دانش بین‌المللی‌سازی برای ورود نظام بانکداری ایران به عرصه بین‌الملل کاملاً مشهود است.

درآمد

بانک‌ها به‌عنوان پیشران سایر بنگاه‌های اقتصادی و غیراقتصادی برای ورود به عرصه فعالیت‌های بین‌المللی نقش بی‌بدیلی دارند. همان‌گونه که در تئوری نهادی مطرح است، نظریه‌های موجود بین‌المللی‌سازی بانک‌ها به دلیل عدم تطابق نهادی کشور ما با کشورهای دیگر در حوزه کاربستی، غیرهمگن و ناکارآمد هستند؛ لذا نیازمند مطالعه‌ای اکتشافی در خصوص مدل بومی ورود نظام بانکی ایران با ویژگی‌های خاص نهادی و شرایط سیاسی جهانی می‌باشد. در این تحقیق با طرح پرسش اساسی مدل مناسب برای ورود نظام بانکداری ایران به عرصه بین‌الملل سعی بر ارائه مدل ورود شد. به علت وجود طیف گسترده‌ای از متغیرهای اثرگذار و پیچیدگی‌های زمینه وقوع پدیده مورد مطالعه و ظرفیت نظریه‌مبنایی در اکتشاف الگوی مناسب از این روش استفاده شد. در جمع‌آوری داده‌ها از مصاحبه عمیق و نیمه ساختاریافته با سیزده نفر از افراد صاحب‌نظر که همزمان در حوزه بانکداری و دانشگاهی و از تجربه فعالیت‌های بانکداری بین‌المللی در سطوح عالی مدیریت نظام بانکی کشور برخوردارند استفاده شد. داده‌ها با روش تحلیل محتوا و کشف رابطه مفاهیم، مقولات و تبدیل آن‌ها به گزاره‌های علی، مداخله‌گر و زمینه‌ای تحلیل شد. از تحلیل داده‌ها ۸۹۲ عبارت متنی، ۹۴ مفهوم و ۸ مقوله اساسی و ۳ سازه اصلی تحقیق استخراج گردید که به همراه ابعاد آن‌ها در یک مدل مفهومی استخدام شدند. داده‌های استخراج شده حاکی از آن است که علاوه بر اینکه نهادهای رسمی در ایران در ایفای نقش‌های ذاتی خود دارای تأثیرات سلبی بر ورود بانک‌ها به عرصه بین‌الملل هستند، نهادهای غیررسمی نیز تأثیرات قوی و منفی دارند. در ادامه میزان تأکید بر مفاهیم نهادی شناسایی و وزن‌دهی شد و درصد تأثیر عوامل نهادی برآورد گردید. در پایان، با نگاه به نقش سلبی نهادها و کشف الزامات راهبردی پدیده محوری و استانداردهای الزام‌آور بانکداری بین‌المللی، گام‌های ورود بر پایه تقدم و تأخر عوامل، شناسایی و مدل یکپارچه ورود نظام بانکداری ایران به عرصه بین‌الملل مبتنی بر استراتژی‌های شرایط نرمال و تحریمی ارائه شد. در انتها، پیشنهادهایی برای تحقیقات آتی ارائه گردید.

کلیدواژه‌ها: بین‌المللی‌سازی؛ بین‌المللی‌سازی نظام بانکی؛ ورود بین‌المللی؛ موانع نهادی.

فهرست مطالب

فصل ۱ کلیات ۱

- ۱.۱ مقدمه ۲
- ۲.۱ بیان مسئله ۵
- ۳.۱ ضرورت و اهمیت ۸
- ۴.۱ اهداف اساسی از انجام تحقیق ۱۲
 - ۱.۴.۱ هدف اصلی ۱۲
 - ۲.۴.۱ اهداف فرعی ۱۲
 - ۵.۱ پرسش تحقیق ۱۳
 - ۱.۵.۱ پرسش اصلی ۱۳
 - ۲.۵.۱ پرسش‌های فرعی ۱۳
- ۶.۱ تعریف سازه‌ها و متغیرهای کلیدی پژوهش ۱۳

فصل ۲ پیشینه تحقیق ۱۹

- ۱.۲ مقدمه ۲۰
- ۲.۲ مفهوم‌شناسی و علت‌شناسی بین‌المللی شدن ۲۲
 - ۱.۲.۲ واژه‌شناسی بین‌المللی شدن ۲۲
 - ۲.۲.۲ مفهوم‌شناسی بین‌المللی شدن بانک‌ها ۲۳
 - ۳.۲.۲ علت‌شناسی بین‌المللی شدن ۲۴
- ۳.۲ تاریخچه بحث ۳۴
- ۱.۳.۲ رویکرد اقتصادی - تئوری‌های سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ۳۹
 - ۲.۳.۲ نظریه الگوی ۴۰
 - ۳.۳.۲ نظریه TCA ۴۰
 - ۴.۳.۲ نظریه RBV ۴۴
 - ۵.۳.۲ نظریه او ال آی ۴۶
 - ۶.۳.۲ نظریه اُسی (OC) ۴۷

- ۷.۳.۲ تئوری‌های سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ۴۷
- ۸.۳.۲ رویکرد رفتاری - تئوری‌های فرایندی بین‌المللی شدن ۵۱
- ۹.۳.۲ نگاه فرایندی به سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ۵۱
- ۱۰.۳.۲ نظریه بین‌المللی شدن یوپسالا یا نظریه اس دی ۵۲
- ۱۱.۳.۲ تئوری بین‌المللی شدن شبکه ۵۹
- ۱۲.۳.۲ تئوری شبکه‌های اجتماعی ۶۳
- ۱۳.۳.۲ تئوری بین‌المللی شدن کسب‌وکار جدید ۶۵
- ۴.۲ مبانی نظری تحقیق ۶۸
- ۱.۴.۲ نظریه تحلیل صنعت پورتر (MBV) ۶۸
- ۲.۴.۲ رویکرد منبع محور بارنی ۹۱
- ۳.۴.۲ دیدگاه نهادمحور به‌عنوان رکن سوم استراتژی‌های بین‌المللی شدن ۹۴
- ۴.۲.۲ نظریه اثرسازی ساراسواتی ۱۰۹
- ۵.۲ مروری بر پیشینه ادبیات تحقیق ۱۱۷
- ۱.۵.۲ پیشینه ادبیات داخلی ۱۱۷
- ۲.۵.۲ پیشینه ادبیات خارجی ۱۲۰

فصل ۳ روش‌شناسی پژوهش ۱۴۳

- ۱.۳ مقدمه ۱۴۴
- ۲.۳ نوع تحقیق ۱۴۵
- ۳.۳ روش تحقیق ۱۴۵
- ۴.۳ قلمرو تحقیق (موضوعی، مکانی) ۱۴۷
- ۵.۳ جامعه آماری و حجم آن ۱۴۷
- ۶.۳ روش نمونه‌گیری و حجم آن ۱۴۸
- ۷.۳ روش‌های گردآوری اطلاعات ۱۵۰
- ۸.۳ ابزار گردآوری اطلاعات ۱۵۰
- ۹.۳ روش تجزیه و تحلیل اطلاعات ۱۵۰
- ۱۰.۳ اعتبار و پایایی ۱۵۲
- ۱۱.۳ نمونه‌گیری نظری ۱۵۴
- ۱۲.۳ جمع‌آوری داده ۱۵۵
- ۱.۱۲.۳ مصاحبه بدون ساختار ۱۵۷
- ۲.۱۲.۳ پرسشنامه ۱۵۷

- ۱۳.۳ نظم‌دهی و تحلیل داده‌ها ۱۵۸
 ۱۴.۳ شکل‌گیری نظریه و مدل‌سازی ۱۵۹

فصل ۴ تجزیه تحلیل داده‌ها ۱۶۱

- ۱.۴ مقدمه ۱۶۲
 ۲.۴ یافته‌های حاصل از تحلیل محتوای مصاحبه‌ها ۱۶۳
 ۱.۲.۴ یافته‌های حاصل از تحلیل کمی محتوای مصاحبه‌ها ۱۶۳
 ۲.۲.۴ یافته‌های حاصل از تحلیل جهت‌گیری عوامل تأثیرگذار ۱۶۴
 ۳.۴ یافته‌های حاصل از کدگذاری ۱۷۱
 ۴.۴ مقولات و مفاهیم کدگذاری محوری ۲۰۰
 ۱.۴.۴ شرایط زمینه‌ای تأثیرگذار بر بین‌المللی‌شدن نظام بانکی ۲۰۱
 ۲.۴.۴ شرایط علی تأثیرگذار بر بین‌المللی‌شدن نظام بانکداری ۲۰۲
 ۳.۴.۴ شرایط مداخله‌گر در بین‌المللی‌شدن نظام بانکی ۲۰۴
 ۴.۴.۴ پدیده محوری و ویژگی‌های آن از نظر خبرگان ۲۰۵
 ۵.۴.۴ راهبردها و استراتژی‌های پیش‌نیاز برای ورود به عرصه بین‌المللی برای بانک‌ها ۲۰۶
 ۵.۴ استراتژی ورود ۲۰۷

فصل ۵ نتیجه‌گیری و پیشنهادها ۲۲۱

- ۱.۵ مقدمه ۲۲۲
 ۲.۵ جمع‌بندی ۲۲۳
 ۱.۲.۵ الزامات بین‌المللی‌شدن ۲۲۳
 ۲.۲.۵ استانداردهای الزام‌آور بین‌المللی‌شدن بانک‌ها ۲۲۹
 ۳.۲.۵ استراتژی‌های بین‌المللی‌شدن ۲۳۸
 ۴.۲.۵ استراتژی نهادگرایانه بین‌المللی‌شدن بانک‌ها ۲۴۷
 ۳.۵ بحث و نتیجه‌گیری ۲۵۰
 ۱.۳.۵ براساس رویکرد نهادی مهم‌ترین محدودیت‌ها برای ورود نظام بانکی ایران به عرصه بین‌المللی کدام‌اند؟ ۲۵۱
 ۲.۳.۵ نظام بانکداری ایران از چه مزیت‌هایی برای غلبه بر محدودیت‌های نهادی برخوردار است؟ ۲۵۷
 ۳.۳.۵ نظام بانکداری ایران برای ورود به عرصه بین‌المللی از چه فرصت‌هایی برخوردار است؟ ۲۵۸
 ۴.۳.۵ مقاصد مشابه برای ورود اولیه و شرکای محتمل کدام‌اند؟ ۲۶۰
 ۵.۳.۵ بهترین روش‌ها از نظر چارچوب عملیاتی ورود نظام بانکی ایران به عرصه بین‌المللی چیست؟ ۲۶۲

۶.۳.۵ مدل بهینه ورود نظام بانکداری ایران در شرایط تحریمی و ترس بازار بین المللی از مراوده با
ایران چگونه باید باشد؟ ۲۶۳
۴.۵ پیشنهاد ۲۶۶

منابع و مراجع ۲۷۱